

NOVE PRIDOBITVE NEW ACQUISITIONS

PONIKOVSKKE MAČKARE Pet novih pustnih oprav v zbirkah SEM

Adela Pukl

223

Leta 2024 smo na priložnostni razstavi v Slovenskem etnografskem muzeju (SEM) predstavili pet novih pustih oprav Ponikovskih mačkar: *ta lep par* – punco in fanta, petelina, *podivca* in krzneno košuto, ter z besedilom, fotografijami drugih pustnih likov in filmom prikazali potek pustne šege v Ponikvah. Oprave smo kupili leta 2023 s finančno podporo Ministrstva za kulturo. Razstava *Ponikovske mačkare*¹ je bila na ogled v pustnem času med 8. februarjem in 10. marcem 2024.

Razstava *Ponikovske mačkare*, SEM, Ljubljana, 2024 (foto Blaž Verbič, Dokumentacija SEM)

Ponikovske mačkare, tradicionalna pustna skupina iz Ponikev v Dobropolju, se na pustovanje pripravljajo že nekaj tednov pred prireditvijo. Sestajajo se v gasilskem domu,

1 <https://www.etno-muzej.si/sl/ponikovske-mackare>.

kjer iz papirja izdelujejo naličja (larfe) in popravljajo drugo pustno opremo (*limanje*). Dediščino mask, oprav in pustne šege ohranjajo člani neformalne fantovske skupnosti. Že mesec dni pred pustom začnejo po vasi poditi otroke, na pustno nedeljo raznašajo pustni časopis in pripravljajo poseben program. Na pustni torek, dan glavnega dogajanja, dopoldne uprizorijo *poberijo* po hišah, popoldne predstavijo s šaljivim programom, zvečer ples po hišah in zabavo s sprejemom v fantovsko skupnost. Pustno dogajanje zaključijo na pepelnico s sežigom pusta.

Posebnost Ponikovskih mačkar je, da je potek pustne šege povsem v rokah neformalne fantovske družbe HU-ZPP.² Fantje so brez izjeme domačini. V fantovsko družbo se lahko na povabilo vključijo pri šestnajstih letih, člani ostanejo do poroke oz. dokler ne dobijo otroka. Vključitev v družbo poteka pod točno določenimi pogoji ter ima v skupnosti simbolno in družbeno vlogo, ki pa ni povezana le s pustnimi dejavnostmi. Fantovska družba je med ključnimi dejavniki javnega življenja v Ponikvah. Organizira piknike, kresovanja, izlete, postavlja mlaje mladoporočencem in obiskuje poroke. Na pustni torek zvečer morajo fantje, da postanejo člani družbe, opraviti krst. Glede na strogo določena pravila, ki se jih držijo, pa so izredno dosledni tudi pri pravilu, da maske nikoli ne smejo zapustiti vasi Ponikve. Zato smo v SEM še toliko bolj ponosni, da so se odločili narediti izjemo in so njihove pustne oprave lahko postale del naših zbirk in pomemben del pustne dediščine, ki jo skrbno hranimo.

Skupino Ponikovskih mačkar sestavljajo različni tradicionalni liki: *podivci*, ta star in ta stara, *ta lep par*, godec (Ponikovske mačkare 2015; Zidarič 2015; Simetinger 2022). Med najznačilnejše sodi pet *podivcev* (petelin, košuta, huhu, policaj in *podive*) z visokimi pokrivali in naličji, s pisanimi oblekami in z ogrinjali. Maskirajo se samo fantje, tudi v ženske like. Za zbirko SEM smo skupaj z nosilci dediščine izbrali pet najznačilnejših likov.

Petelin je najpomembnejši lik med *podivci*. Njegova oprava je sestavljena iz zimskih škornjev, dvobarvnih rdeče-belih hlač, ki imajo ob straneh prišite svetleče trakove, bele srajce, kravate, ki jo zavežejo okoli pasu, in kravate, ki jo zavežejo okoli vratu. Dopolnjuje jo tudi rdeče ogrinjalo (*pelerina*). Naličje je papirnato: dolg kljun s podbradkom je prevlečen s krep papirjem oranžne barve. Kapa je sestavljena iz rdečega in belega papirja; bel papir je narezljan in predstavlja petelinovo perje. Palica je ravna in zgoraj pri ročaju obeljena. Pustna oprava je bila izdelana v devetdesetih letih 20. stoletja.

Podive je lik iz širše skupine *podivcev*. Njegova oprava je sestavljena iz zimskih črnih visokih škornjev, dvobarvnih rdeče-belih hlač, na katerih so ob straneh prišiti svetleči trakovi, bele srajce, kravate, ki jo zavežejo okoli pasu, in kravate, ki jo zavežejo okoli vratu. Naličje je papirnato z obrazom kožne barve z odprtinami za oči in usta ter s poudarjenimi črnimi obrvmi. Kapa je špičasta, oblepljena s svetlečimi trakovi v smeri vrha, na vrhu so rože iz papirja, od koder visijo barvni trakovi vse do ramen. Bič ima lesen ročaj, oblečen v rjavo usnje, na koncu pa je usnjena vrstica z vozli. Pustna oprava je bila izdelana v devetdesetih letih 20. stoletja.

² Kratica HU-ZPP je nastala po drugi svetovni vojni, ko naj bi pobožna ženska med pustom fante označila za HUdiče, Zvezo Ponikovskih Pijancev. Obstajajo še druge podobne različice razlage kratice.

Krznena košuta je eden od likov med *podivci*. Njena oprava je sestavljena iz zimskih črnih visokih škornjev, sivih hlač na črto, bele srajce, rjave kravate, ki jo zavežejo okoli vratu, in usnjene jakne, ki je spodaj podložena in jo nosijo narobe obrnjeno. Naličje je iz papirja in oblepljeno s kožo. Kapa je oblikovana kot visoka in podolgovata kučma, oblečena v kožo. Na zadnjem delu so pritrjeni dolgi barvni papirnati trakovi. Palica je ravna in zgoraj pri ročaju obeljena. Pustna oprava je bila izdelana med letoma 2000 in 2005.

Petelin in *podivc*, Ponikve, devetdeseta leta 20. stoletja, ter krznena košuta, Ponikve, 2000–2005
(foto Blaž Verbič, 2024, Dokumentacija SEM)

Punca je del ta lepega para. Njena oprava je sestavljena iz belih čevljev s paščkom in visoko peto, rdečega plisirane krila dolžine malo pod kolenom, bele bluze s pasom čipke na sprednjem delu pod rameni, belih rokavic, bež-rjave rute z metuljčki, podloženega belega nedrčka, plavolase lasulje z dvema dolgima in debelima kitama ter obrazne maske z odprtinami za oči in usta (ustnice so obarvane rdeče). Pustna oprava je bila izdelana med letoma 2000 in 2005.

Fant je del ta lepega para. Njegova oprava je sestavljena iz zimskih črnih visokih škornjev, rdeče-roza hlač s svetlečimi trakovi ob straneh, bele srajce, zelene kravate, ki jo zavežejo okoli pasu, in rdeče kravate, ki jo zavežejo okoli vratu, belih rokavic, rute s pisanimi rožami in turkiznimi resami ter rdeče rute z roza pikami. Naličje je papirnato z obrazom kožne barve in odprtinami za oči in usta ter s poudarjenimi rjavimi obrvmi in rjavimi brki. Kapa je špičasta in oblepljena s svetlečimi trakovi, na vrhu so modre, rdeče in bele rože iz papirja ter barvni trakovi. Pustna oprava je bila izdelana v devetdesetih letih 20. stoletja.

Ta lepi par: punca, Ponikve, 2000–2005, in fant, Ponikve, devetdeseta leta 20. stoletja (foto Blaž Verbič, 2024, Dokumentacija SEM)

REFERENCE

PONIKOVSKKE MAČKARE

2015 Register nesnovne kulturne dediščine: Ponikovske mačkare, <https://geohub.gov.si/ghapp/iskd/?data_id=dataSource_2-MK_RNSD_4402-3623%3A43&page=RNSD&views=RNSD-Desna-sekcija%2CRNSD-Pogled-OP> [1. 10. 2024].

SIMETINGER, Tomaž

2022 *Ponikovske mačkare*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.

ZIDARIČ, Tjaša

2015 Ponikovske mačkare: Opis enote žive kulturne dediščine. Koordinator varstva nesnovne kulturne dediščine [elektronski vir].